

Johanna M. Hakkaart
REIS DOOR EEN PARTITUUR
Wagners Ring des Nibelungen

Sightseeing de Nibelungenring
door Pieter Bergé

Reeds meer dan 130 geleden bekleeg Richard Wagner zich over het feit dat de analyses van zijn tetralogie veelal beperkt bleven tot het al dan niet selectief aanduiden van de zogenaamd belangrijkste leidmotieven in zijn werken. Wagner wilde daarmee vanzelfsprekend geenszins aangeven dat de motiefverwerking in zijn muziekdrama's niet van primordiaal belang zou zijn, maar wel dat de structurerende en vormgevende functie van deze motieven niet veronachtzaamd mocht worden. Hij wilde met andere woorden attenderen op het feit dat zijn muziekdrama's, in de traditie van de symfonieën van zijn grote idool Beethoven, coherente organische structuren waren, waarvan de motieven weliswaar een belangrijk, doch geenszins het enige facet uitmaakten. Desalniettemin is vooral de vulgariserende Wagner-receptie gedurende de ganse twintigste eeuw gedomineerd geworden door dergelijke leidmotief-aanduidende overzichten, en ook het werkje van Johanna M. Hakkaart heeft zich nu onmiskenbaar bij die traditie aangesloten. Weliswaar besteedt Hakkaart in summere mate ook wel wat aandacht aan de mythologische bronnen waarop Wagners verhaal gebaseerd is, evenals aan de karakterisering van de personages en de betekenis van enkele belangrijke symbolen, doch haar aandacht gaat toch grotendeels uit naar de 'detectie' en de inhoudelijke verklaring van de leidmotieven in de respectievelijk besproken passages. Nu en dan geeft zij daarbij ook enige toelichting betreffende de melodische, intervallische en/of harmonische eigenschappen van de motieven evenals over eventuele verbanden tussen verschillende motieven onderling, doch al bij al blijft deze informatie karig, oppervlakkig en soms ook nodeloos ver gezocht. Specifiek voor Hakkaarts werk is dat, zoals ook door de titel van het boekje gesuggereerd wordt, het hele betoog wordt opgebouwd aan de hand van het lineaire verloop van Wagners partituur zelf. Scène per scène, passage per passage wordt het inhoudelijk en muzikaal verloop geschetst, gestoffeerd met relevante citaten uit het "Textbuch" en met notenvoorbeelden waarin de motieven zelf op een zo elementair mogelijke wijze voorgesteld worden. In concreto impliceert deze werkwijze dat van de lezer niet alleen verwacht wordt dat hij over de partituur van Wagners *Ring* beschikt, maar ook dat hij een minimale muziektheoretische basiskennis heeft (harmonie, melodie, metriek, ritmiek, etc.). Zonder deze bagage is het boekje immers, ondanks zijn stilistische eenvoud, veel te abstract.

Ofschoon Hakkaarts *Reis door een partituur* voor de zeldzame soort der ééntalig Nederlands-taligen een zekere waarde kan hebben, kan moeilijk ontkend worden dat het werk in alle opzichten door andere publicaties

overtroffen wordt. De drie aspecten die in de tekst verwerkt worden (de mythologische achtergrond, de dramatische lijn en de muzikale (vooral dus leidmotivische) ontwikkeling), worden immers allemaal dermate summier ontwikkeld, dat de lezer al snel op zijn honger blijft zitten. Bovendien gaat de overwegend descriptieve toon van Hakkaarts betoog al snel vervelen, omdat, eens de leidmotieven door de lezer gekend zijn, hij die zelf al spoedig in de partituur op het spoor komt -(zeker wanneer hij zich daarbij bedient van de talrijke met leidmotieven geannoteerde "Textbücher" die in de handel te verkrijgen zijn)- en daarbij steevast tot de ontdekking zal moeten komen dat Wagners verwerking ervan veel omvangrijker, detailistischer en 'gelaagder' is dan Hakkaart in haar korte boekje kan aangeven.

Verder valt het te betreuren dat Hakkaarts werk weinig systematiek vertoont. Weliswaar waarborgt het volgen van de partituur een zekere samenhang, doch de redenen waarom sommige passages 'uitvoerig' en andere 'nauwelijks' worden 'geanalyseerd' zijn niet te achterhalen. Ook de benoeming van de motieven is weinig consistent, om niet te zeggen volkomen willekeurig: de auteur kiest er namelijk voor om de leidmotieven in het Duits of in het Nederlands weer te geven "naargelang zij de meeste bekendheid genieten."

Daarnaast vertoont haar uiteenzetting ook talrijke lacunes: de lezer krijgt bijvoorbeeld, om maar enkele aspecten aan te halen, geen of alleszins geen systematische informatie over de stemtypes of de instrumentatie, over de door Wagner gehanteerde vormprincipes of over de kleine en grote harmonische ontwikkelingen -(een nogal raadselachtige uitzondering vormt de merkwaardige slotzin!). De auteur doet verder ook geen enkele moeite om de lezer (en zichzelf?) in te lichten over de traditionele analyseproblemen die zich sedert zowat 150 jaar opstapelen ten aanzien van Wagners oeuvre. Weliswaar mag het dan duidelijk zijn -en dat is in se ook geen probleem- dat Hakkaart geen enkele wetenschappelijke ambitie koestert (cf. de schamele en hoegenaamd niet analytisch gestoffeerde bibliografie en de afwezigheid van voetnoten op plaatsen waar nochtans duidelijk externe bronnen worden aangehaald (cf. Inleiding), doch zelfs een eenvoudige, vulgariserende introductie veronderstelt een stevigere basis dan diegene waarop Hakkaart haar *Reis* aanvat. Kortom, Hakkaarts werkje lijkt veeleer de vrucht van een amateuristisch enthousiasme te zijn dan dat het zelf veel amateurs tot enthousiasme zou kunnen voeren. Wie een echte liefhebbersreis door Wagners *Ring* wil maken, in plaats van een wat oppervlakkige en over-

haaste 'sightseeing-rit', kan vooralsnog dan ook maar beter te rade gaan bij bijvoorbeeld de -reeds eerder in Leidmotief besproken- *RING DISC (The Media Cafe)*, of, waarom ook niet, bij de partituur en de steeds goedkoper wordende integrale uitvoeringen van de *Ring des Nibelungen* zelf. Wie die reis bovendien ook nog terdege wil voorbereiden (op het vlak van mythologie, drama, symboliek, genealogie, genese, stemtypes, uitvoeringsgeschiedenis, discografie, bibliografie, etc.) bestaan er tal van overzichtelijke introducties, zoals bijvoorbeeld diezelfde *RING DISC* of William O.Cords *An Introduction to Richard Wagner's Der Ring des Nibelungen* (Ohio University Press, 1995, ISBN 0-8214-1112-8).

*Johanna M. Hakkaart, Reis door een partituur.
Van Gorcum, Assen, 1999, ISBN 90-232-3528-2*